

Nooit meer bellen

Als een vriend of familielid doodgaat, is er natuurlijk groot verdriet om het onomkeerbare verlies. Maar het gemis van kleine dingen is minstens zo venijnig. Niet meer samen lachen, niet meer de telefoon kunnen pakken voor overleg: deze drie vrouwen voelen die leegte elke dag.

Bijna een jaar geleden – op 1 december – overleed Ramses Shaffy aan slokdarmkanker. Liesbeth List noemt hem haar zielsverwant.

'Ik was 19 toen ik van Vlieland kwam: een verlegen, gefrustreerd meisje. Ramses liet mij een ándere manier van leven zien: hoezo bang om als artiest te leven, om volgend jaar geen geld te hebben? Ramses heeft mij zowel persoonlijk als artistiek opgevoed. Ik ben geestelijk bevrijd dankzij hem – van mezelf. Al mijn angsten en frustraties was ik in één klap kwijt.

Er was iets magisch tussen Ramses en mij. Ramses en ik hadden een geestelijke band, we voelden elkaar perfect aan. Het was de veiligheid van de liefde voor elkaar, zonder dat we een fysieke relatie hadden. Ja, natuurlijk was ik wel verliefd op hem de eerste jaren – álle meisjes waren verliefd op Ramses, dus ik ook! – maar na een aantal jaar had ik wel door dat ik dat los moest laten. Omdat we geen verhouding hadden, was er ook geen jaloezie, geen rivaliteit, geen ruzies. Er was een grote uitwisseling van energie tussen ons. Later, toen hij al in het Sarphatihuis zat met Korsakoff, en soms kwam kijken als ik optrad, voelde ik altijd zijn aanwezigheid. De laatste jaren, voor hij slokdarmkanker kreeg, stonden we toch weer regelmatig op het podium. Dan stráálde hij, genoot van alle aandacht. In die tijd zocht ik hem al mijn vrije dagen op. Dan zaten we op het terras van het Amstelhotel, of bij de Goudfazant – dat vond hij heerlijk.

Wij hebben dezelfde traumatische ervaring in onze jeugd gehad; zijn allebei zonder biologische ouders opgegroeid. Daar spraken we niet over, we waren te druk met feestvieren, optreden, het leven leven. Op latere leeftijd deden we dat wél. Op een veranda van een bungalow in Bandung, waar we te gast waren. Hij met een stickie, ik met bier. Daar bleek ook dat we allebei geen wrok koesterden naar onze biologische ouders: "Heb het leven lief!". Toen ik hoorde dat Ramses slokdarmkanker had, wist ik: dit

wordt zijn einde. Ik heb hem al mijn vrije momenten opgezocht. Op een dag belde het Sarphatihuis me op: het gaat slecht met Ramses. Hij had ademhalingsproblemen, hij kreeg morfine. Ik zag een doodziek vogeltje. Hij was vermagerd, kon niet meer slikken, niet meer drinken. Toen wist ik: het is gebeurd. Zijn lichaam was gewoon op. Ik kwam binnen en ik zag zijn ogen oplichten, hij stráálde. Mijn man Rob stond in de hoek, hij strekte zijn hand naar hem uit, hield hem zó stevig vast. Ik streek over zijn hoofd: ga maar slapen. Hij vocht, hij vocht: hij sperde zijn ogen open – zo hing hij aan het leven. Maar uiteindelijk viel hij in slaap. Toen wisten wij: dit was het. Om 7 uur 's ochtends is hij overleden. Ik werd gebeld en ben er meteen naar toe gegaan. Ik zei: "Het is goed zo." Het was ook echt goed, hij mocht gaan. Ja, natuurlijk heb ik ook een stevig potje zitten janken.

Er was iets magisch tussen Ramses en mij: de veiligheid van de liefde voor elkaar, zonder fysieke relatie. En dus zonder jaloezie'

Nu ben ik bezig met het archiveren van zijn foto's, van videobanden. We willen ze bewaren voor de eeuwigheid. Als ik al die beelden zie, kan ik alleen maar denken: wat hebben we toch een leuk leven gehad! Een rijk leven, zo veel meegemaakt. De beelden van hoe hij was, draag ik bij me. Ik zie voor me hoe hij het toneel opstormde. Of hoe hij terugkwam uit India: helemaal in het oranje omdat hij Baghwan had ontdekt. Bloedmooi was hij, omdat alle drank uit hem was. Ja, Ramses leeft in mij voort.

Ik geloof niet in een hemel, in God de Vader. En reïncarnatie: ik weet niet of dat bestaat, niemand heeft mij ooit over zijn of haar vorig leven kunnen vertellen. Ik geloof dus niet dat hij hier ergens in de kamer zit. Maar hij leeft in mijn ziel – in mijn gedachten. En het feit dat wij elkaar hebben mogen ontmoeten – twee voorbestemde zielen – ik geloof dat daar toch iets hogers achter zit. Is het de kosmos, is het Jesus Christ Superstar? Nee, in hem geloof ik niet. Maar het is toch iets dat van hogerhand komt, denk ik. ►

*“Die spijkerbroek staat je heel slecht”
zei mijn zus gerust supereerlijk. Dat ga ik
met niemand meer meemaken’*

ze was supereerlijk. Ze zei gerust: “Die spijkerbroek staat je echt heel slecht.” Of: “Ik vind dat je het raar aanpakt met je kinderen.” Die totale eerlijkheid, die heb je met een vriendin toch niet zo snel. We hadden ook nooit ruzie, waren nooit jaloers op elkaar. Het bijleggen? Dat was totaal niet nodig. Als je samen bent opgegroeid, ken je elkaar zó goed. Wie kent er nu – als je belt wat je aan moet voor een sollicitatiegesprek – je hele kledingkast uit haar hoofd? Tegen Sandra zei ik gerust “Ik zit er doorheen”, als het slecht met me ging. Dan gingen we een beetje op de bank hangen, heel hard lachen of iets leuks doen. Dat ga ik met niemand meer meemaken.

Sandra stond overal voor open. We brachten elkaar weer op nieuwe ideeën. We deelden de liefde voor suffe oppervlakkige hobby’s, maar we konden ook diep gaan. Ik kan met gemak een paar uur volpraten met wat we allemaal hebben meegemaakt. Maar benoemen wat ik mis: dat vind ik moeilijk, dat komt te dichtbij – dan schiet ik vol. Uiteindelijk mis ik mijn inspiratie. Het motortje waardoor ik buiten mijn eigen stramen kon stappen. Zonder haar voel ik me half – samen waren we compleet. Ik vond mezelf ook leuker mét haar.

Samen verre reizen maken, naar toneelvoorstellingen, Sandra die op mijn kinderen zou passen als ik met mijn man eens weg zou gaan. Samenwonen in het bejaardenhuis. We hadden nog voor veertig jaar plannen liggen. Samen 84, 85 worden: dat leek me wel wat. Steeds beter besef ik dat dat niet gaat gebeuren, dat het voorbij is. Onherroepelijk. Dat het niet meer wordt zoals het was. Nee, ik denk niet dat de bodem van mijn verdriet al is bereikt. Ik voel dat ik steeds emotioneler word als het over Sandra gaat. Langzaam kruipt het verdriet naar me toe, het komt steeds dichterbij.

Ik denk dat het gemis blijft, mijn leven lang. Het zal er iedere keer zijn als mijn dochters een mijlpaal bereiken: als ze naar de middelbare school gaan, hun eerste vriendjes krijgen. Dan ben ik erbij, met mijn man en hopelijk mijn ouders. Maar zij niet. Die levenslange heimwee: daar zie ik zo tegenop. Daarom ben ik ook heel blij dat ik kinderen heb. Met kinderen is er altijd een toekomst. Ik hoorde laatst een zin van Jon Allen: *I don't feel alone because I am living in your light*. Het heeft een zekere waarheid: omdat ik er nog ben, is zij er ook nog een beetje. Maar toch voelt het ontzettend allengig.

Sandra schreef een boek over haar ziekte ‘Een van de acht’ (Sijthoff). Meer info: www.sandrakoolmees.nl

Net 16 was Karin (nu 39) toen bij haar moeder eierstokkanker werd geconstateerd. Anderhalf jaar later overleed ze.

‘Mijn moeder was een gangmaakster: altijd druk en altijd lol. Ze had haar eigen pedicurepraktijk, ze zong in een bandje, maar was er ook altijd voor ons. Het beeld dat ik van haar heb is misschien gekleurd, maar ik kan er zo’n heimwee naar hebben. Toen ik 16 was, kreeg mijn moeder eierstokkanker. Ze bleek gezwellen als sinaasappels op haar eierstokken te hebben. Vanaf het moment dat ze ziek was, begon ze mij, als oudste dochter, taakjes toe te schuiven. Boodschappen doen, koken, wassen. Uiteindelijk nam ik het hele huishouden over, ik zorgde voor mijn vader en mijn drie jaar jongere zusje. Mijn moeder overleed anderhalf jaar later, ze was toen 41. Ik was 17. Na haar dood bleef ik gewoon doorzorgen voor de familie. Dat ik verdriet had – dat móet ik toch hebben gehad – daar kan ik me weinig van herinneren. Ik stopte het diep weg. Ik ontwikkelde een strategie om door te gaan. Ik zat nooit stil, probeerde zoveel mogelijk mee te maken, Veel lol maken, veel lachen: zo houd je het verdriet op een afstand.

Mijn vader werd na de dood van mijn moeder heel snel depressief. Ik was bang hem ook kwijt te raken. Ik wilde hem stutten, hem laten zien dat het leven toch nog de moeite waard kon zijn. Daardoor werd ik nog sterker, ging ik nog fanatieker leven.

Ruim tien jaar later, op mijn dertigste, ging mijn toenmalige relatie uit, en dreigde ik ook mijn baan te verliezen. Ik voelde alleen maar verlies. Er kwam een niet-evenredige golf emotie naar buiten. Ik merkte al snel dat er een grote brok onverwerkt verdriet zat en ging in therapie. Er kwamen tranen, heel veel tranen. Een heel jaar kon ik niet stoppen met huilen. Zelfs als ik boodschappen ging doen, hilde ik door. Voor het eerst accepteerde ik dat het pijn deed dat mijn moeder zo jong overleden was. Natuurlijk had ik mijn moeder nog hartstikke hard nodig toen ze overleed! Als je je moeder op zo’n jonge leeftijd verliest, verstoort dat je opgroeien. Je hebt haar ook nodig voor je eigen identiteit. Of het nou is omdat je je afzet, of dat je op haar wilt lijken. Wat ik aan die periode van verlaat verdriet heb overgehouden, is dat ik weer kwetsbaar mocht zijn. Ik hoefde niet altijd de stoere sterke vrouw te zijn. Ja, ik mis haar nog steeds. Zeker nu ik zelf kinderen heb. Ik had het zo graag met haar gedeeld! Háár had ik de eerste echo willen laten zien, en ik had babykleertjes met haar willen kopen. Een tijdje

geleden kreeg mijn partner een beroerte, dat is gelukkig helemaal goed gekomen. Maar bij mij is er dan meteen de angst voor het verlies en de dood. Alles stond te schudden op zijn grondvesten. Dan voel ik opeens hoe heftig die angst is. En ja, dan wil ik eigenlijk alleen maar even mijn moeder bellen: mam, regel jij even het huishouden, want ik trek het niet. Dan ben ik van binnen weer even het meisje van 17: hou me vast, steun me, begrijp me! Als Hannah of Luuk ziek is, of gevallen, wil ik haar óók heel graag bellen. Dan zou ze zeggen: doe maar een sodabadge – een pleister, of een verband. Ze zou iets slims en praktisch bedenken – iets ouderwetsersigs. Mijn moeder had overal een oplossing voor, ze zou er zijn om te verbinden en te troosten. Ik ben echt niet elke dag de rouwende dochter, ik geniet van het leven. Maar het verdriet en gemis zijn er regelmatig. Over anderhalf jaar word ik 41, dan ga ik mijn moeder overleven. Het is één van de mijlpalen die gaan komen. Een vriendin van mij maakte hetzelfde mee: zij heeft haar 41ste verjaardag heel bewust gevierd, met een groot feest. Misschien moet ik dat ook maar doen.’ ■

Karin schreef samen met Mieke Ankersmid het boek ‘Ouders zonder voorbeeld’. Meer info: www.karindenhollander.nl

*Als mijn kinderen ziek zijn, wil ik mijn
moeder heel graag spreken. Ze zou
iets troostends en ouderwetsersigs bedenken’*

INTERVIEWS HILDE POSTMA FOTOGRAFIE BRENDA VAN LEEUWEN

Vijf jaar geleden ontdekte Marleens zus, Sandra Koolmees (toen 35), tijdens een vakantie een knobbel in haar borst. Het bleek borstkanker. Een jaar, zes chemokuren, een borstbesparende operatie en 26 bestralingen later was ze ‘schoon’, maar de kanker kwam tot tweemaal toe terug. Begin dit jaar overleed ze.

‘In de eerste maanden na Sandra’s dood was er geen tijdsbesef. Ik was, samen met mijn ouders, druk bezig met alles te regelen: de begrafenis, haar huis leeghalen, de financiële zaken op orde brengen. Ik had vooral ook een gevoel van opluchting. Het sterfbed van Sannie was zo’n gevecht geweest. Ze was graat-mager, in een on-ge-lo-fe-lijk slecht humeur en heel, heel, heel erg ziek. We konden de laatste weken ook geen echt goede gesprekken meer hebben. Ze was al te ver weg. Praten over emoties kostte haar te veel kracht en het zien van onze emoties ook. Uiteindelijk heeft ze zelf voor euthanasie gekozen. Ze was gewoon op.

Sandra en ik zaten heel dicht onder elkaars huid, tussen ons was het onvoorwaardelijk. We woonden bij elkaar om de hoek, gingen met elkaar op vakantie. Kwamen heel veel bij elkaar over de vloer. Met niemand kon ik zo lachen. Met niemand kon ik zo neuzelen welk boek, truitje of autootje we moesten hebben. Welke film of winkeltje we nodig moesten bezoeken. Sandra was mijn spiegel,